

דברי תורה

מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תקכ"ג

בסעודת שלישיית פרשת ואתחנן תשס"ח לפ"ק

בקעמפ מתיבתא נחלת יעקב וויען - לאק שעלדריק

והנה לא נענה משה בתפלתו, ויש לומר דאמרו חז"ל (שם) דיורדי הים באניות, כיחידים דמו, ואין נענין אחר גזר דין. ולכאורה מי לא מיירי קרא גם כשיש רבים בספינה גדולה, ואיך החליט דכיחידים דמיא. ופירש הרה"ק מקאצק זי"ע, דציבור מקרי רק כשכל אחד מיצר בצער הכלל כולו, ולא מפני צערו לבד, אבל יורדי הים שמתקבצין אנשים שאין מכירין זה את זה, וכל אחד מיצר בצרתו הפרטית, ולא איכפת ליה בזולתו, על כן כיחידים דמו ע"כ. (וכן כתב בשם משמואל שבעות פט. בשם האבני נור ז"ל). וכמו כן תלה משה רבינו שסיבת מניעת קבלת בקשתו היתה, משום דחסר להם להיות מיצר בצרת הכלל, וכל אחד מתכוין לטובת עצמו, ואז אף אם זה נוגע לשישים רבוא, הרי אלו יחידים ולא ציבור. וזהו שאמר להם, ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי, כיון שלא שמע אלי, על כרחך שלא החשיב הבקשה רק כתפלת יחיד, וזהו בגללכם, שמחמת הפירוד, כל אחד יחיד נחשב, ואחר גזר דין אין תפלת יחיד נענה.

אמנם יש לומר עוד בזה, דיתכן שגם אחר גזר דין, יענה ה' תפלתו, ויקרע גזר דינו. והוא על פי מה שאמרו חז"ל (יומא פו.) דרבי ישמעאל היה דורש ד' חלוקי כפרה, דבכריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין, ובחילול השם כולן תולין ומיתה ממרקת וכו' ע"ש. וכתב החיד"א בספרו דברים אחדים (דרוש ז' לשבת תשובה), דזהו רק להשב מיראה, אבל השב מאהבה אין צריך לד' חלוקי כפרה, רק מתכפר הכל בתשובה לבדה ע"כ. ובבני יששכר (תשרי ד-לט) הביאו, וכתב עלה דכיון שפסק כן רב מובהק בדורו בבית דין של מטה, פוסקין כן להלכה בבית דין של מעלה ע"כ.

ונראה בטעמו, דכיון דאמרו חז"ל (יומא פו.) דבתשובה מיראה זדונות נעשו שגגות, ובתשובה מאהבה זדונות נעשו זכיות. ולכן השב מיראה, כיון שנסאר עדיין שורש החטא, אין בזה כפרה גמורה אלא ביסורין וכו'. אבל השב בתשובה מאהבה, הרי אחר תשובתו אין כאן עוד עון כלל, דהרי נעשה ממנו זכות, ולא שייך עונש עלה. – וכמו כן נימא גם לענייננו, דהן אמת שאחר גזר דין, אין כח בתפלה לבטלו, היינו רק כל זמן שהעון עדיין קיים, שעשה רק תשובה מיראה דנסאר עדיין חלק מהחטא שלא נמחה, אבל בתשובה מאהבה שהעון עצמו נתהפך לזכות, ואין כאן עוד חטא כלל אלא זכות, איך שייך גזר דין של עונש על זכות, ושפיר נענין גם אחר הגזר דין ומתקרע.

ובזה היה נראה לבאר מה דאיתא במדרש רבה (ויקרא ל"ב) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' (כג-כ), מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים וכו', ומה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים וכו', אמר הקב"ה יקשרו כולם אגודה אחת, והן מכפרין אלו על אלו ע"כ. ויש להבין הלא נצטוינו להתרחק מהרשעים, ואל תתחבר לרשע (אבות א-י), ולמה יש לאגד הצדיק עם הרשע, האתרוג עם הערבה. ועוד למה נצטוו על זה בחג הסוכות דייקא, ולא בשאר ימות השנה.

אך הענין הוא דידועים דברי הקדושת לוי (פ' האזינו), ולקחתם לכם ביום הראשון, ובמדרש נחומא (ויקרא כג) וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא, אלא ראשון הוא לחשבון עונות ע"כ. ופירש הכוונה, דבראש השנה ויום הכיפורים עושים בני ישראל תשובה מיראת העונש של יום הדין, אבל בחג הסוכות מתעוררין באהבת ה' מהתבוננות של הנסים שנעשו לנו, כאם הסוכך על בניה, ואז עושין תשובה מאהבה, והזדונות מתהפכים לזכיות, ועושין חשבון מכל העונות שעשו במשך השנה, כדי לעשות מהם חשבון לריבוי הזכיות, והוי ראשון לחשבון עונות עכדה"ק.

ואם כן בסוכות שזוכין לתשובה מאהבה, הרי גם מי שאין בו תורה ומעשים טובים, מתהפכים מעשיו לזכיות, וגם הערבה שאין בה טעם וריח, מלאה מצות

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמור, ה' אלקים אתה החלות להראות את עבדך וגו' (ג-ג). וברש"י דקדק על אמרו 'בעת ההוא', ופירש לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דמית שמא הותר הנדר ע"כ. – גם מה שאמר 'לאמור' לכאורה אין לו ביאור. וברש"י פירש זה אחד משלשה מקומות שאמר משה לפני המקום, איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי, אם לאו ע"כ. ופירושו של לאמור הוא, שהקב"ה יאמר למשה תשובה. – ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי, ויאמר ה' אלי רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (ג-ג). וברש"י בשבילכם, אתם גרמתם לי וכו' ע"כ. ויש להבין הלא בחטאו במי מריבה נגזר עליו כן, ולמה תלה הדבר בהם, ויתעבר ה' בי למענכם.

ובספרים הקדושים מובא בשם מדרש, אתה החלות להראות את עבדך וגו', אלו ארבעה מינים שבלולב ע"כ. (הובא בקדושת יום טוב לסוכות). ויש להבין הכוונה בזה. – עוד איתא במדרש פליאה, אמר משה להקב"ה, אתה אמרת לאברהם אבינו קח נא את בנך וגו' (בראשית כג-ג), והחלפת אותו באיל, אעברה נא ואראה ע"כ. (הובא בנחל קדומים). וגם מדרש זה אומר דרשוני.

ונראה בהקדם לבאר מה שכתב לרמזו בייטב לב (פ' ויש קנא), אעברה נ"א ואראה, ר"ת אות נון עיין שם לפי דרכו. ויש לומר עוד, דאיתא בגמרא (ראש השנה יז) יורדי הים באניות וגו', ויצעקו אל ה' וגו', וידו לה' חסדו (תהלים קי-ג), עשה להם סימניות [בין פסוק לפסוק יש סימניות, נונין הפוכין], כאכין ורקין שבתורה [באין לדרשה למעט הדיבור כאכין ורקין שהן מיעוטיין], לומר לך [לא בכל שעה שיעצקו אל ה' בצר להם יוצאים ממצוקותיהם], צעקו קודם גזר דין נענו, לאחר גזר דין לא נענו ע"כ.

ויש לומר בטעם שהסימניות הם נונין הפוכין דייקא, דאיתא בגמרא (ברכות ד:) אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמרה נון באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, שנאמר (עמוס ה-ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. אמר רבי נחמן בר יצחק, אפילו הכי חזר דוד וסמכה ברוח הקודש [אף על פי שהפסיק נון מפני נפילה שבה, ולא אבה לרומזה, חזר ורמז סמיכת הנפילה תיכף לזה]. שנאמר (תהלים קמ-י) סומך ה' לכל הנופלים ע"כ. ולפי זה הנפילה נרמזת בנ"ו, והסמיכה לאוקמיה מעפרא נרמזת בסמ"ד. וכתב בבני יששכר (ויסן א-ה) דלכן ישועה שלא כדרך הטבע נקראת בשם נ"ס, שסומך נופלים ומצמיח ישועה ע"כ. ומעתה אחר כל נפילה יש אצלה סמיכה, כי שומע ה' תפלת כל פה, וסומך את הנופלים. אבל אחר גזר דין שאין נענין עוד, אז הנו"ן פניו הפוכה מהסמ"ד, להורות שאין נענין, ולכן נרשמו הסימניות בנונין הפוכין.

ומעתה האותיות נונין שיש בהמזמור של הארבעה שצריכין להודות, מורה שאחר גזר דין אין נענין. ועל כן התחנן משה אעברה נ"א, ר"ת אות נון, שיעבור על האות נו"ן המורה שאין עונין עוד, ויקבל תחנתו שיזכה לראות את הארץ הטובה והלבנון. – והענין הוא כי אמרו חז"ל (שם), דהא דלאחר גזר דין אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלין לו, הוא רק ביחיד, אבל לא בציבור שגם אחר גזר דין נענין. ולפי זה נכנסת משה לארץ ישראל, הגם שזה גזר דין ליחיד, מכל מקום הוא נוגע לרבים, שיוכלו להכנס וללמוד עם רבם משה, ששכינה מדברת מתוך גרונו, ואינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי תלמיד. ומה גם דאיתא במדרש שאלמלי היה משה נכנס לארץ, לא היה בית המקדש חרב. ואם כן זהו גזר דינו של רבים, וברבים נענין גם אחר גזר דין. אמנם אמרו (שם) דגזר דין שיש עמה שבועה גם בציבור אינו מתקרע, שנאמר (שמואל א ג-י) ולכן נשבעתי לבית עלי וכו' ע"ש. אך אחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, הרי הותר השבועה, ולא נשאר רק הגזר דין, ולכן ואתחנן בעת ההוא דייקא, שיקבל ה' תפלתו עם תפלת רבים, שהיה משה חביב עליהם, שכששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת (רש"י במדבר לא-ה).

כרמון, ושפיר אוגדין אותה ביחד עם האתרוג, שהרי גם הוא נתמלא בזכיות. – ולכן כאשר רצה משה לעורר רחמים גם אחר הגור דין, אמר אתה החילות להראות את עבדך את גדלך וגו', הלא אין בעולם מי שמכיר יותר גדלך ממני, שהעלית אותי למעלה בשמים ארבעים יום להראות תפארתך, ואם כן נתעלית במדרגת אהבת ה' יותר מכל ברואי עולם, ומה שאני שב על חטאי הוא במדרגת תשובה מאהבה. וממצות ארבעה מינים יש להשכיל, כי בתשובה מאהבה זדונות נעשו זכיות, שהרי מתחברין אז גם עם הערבה. וכיון שהחטא עצמה נתהפכה לזכות, אין כאן מקום לגזר דין, ועל כן אעברה נא ואראה וגו'.

ואמר ואתחנן אל ה' בעת ההוא 'לאמור', ויש לומר בהקדם לבאר מאמרם (שבת קיח): אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין, שנאמר (ישעיה נד-ו) כה אמר ה' לסרסים אשר ישמרו את שבתותי, וכתבי בתריה והביאותים אל ה' קדשי וגו' ע"כ. ולכאורה זה סותר מה שאמרו במדרש רבה (שמות כה-יב) אמר רבי לוי אם משמרין ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד, בן דוד בא ע"כ. הרי לנו דסגי גם שבת אחת שיתעורר גדולתן של ישראל.

ונראה כי קיום מצות ה' למטה, שיעשה התעוררות בשמי מרום, הוא רק כאשר מקיימים אותה בדחילו ורחימו בתכלית השלימות, ואיך יתכן לאדם קרוין מחומר לקיים מצוה בשלימותה. אך אמרו חז"ל (אבות ד-ב) מצוה גוררת מצוה, ואם כן המצוה הראשונה מסייעת להאדם שיוכל לקיים המצוה הנגזרת ממנה בשלימותה, כיון שכוחה של המצוה השנייה בא מהכנת קיום מצות ה'. ולכן באמת גם שמירת שבת אחת יכולה לעורר הגאולה, אבל מי יוכל לקיים מצות שבת בשלימותה, אבל אחר שקיים שבת אחת, והרי מצוה גוררת מצוה, והוא קיום מצות השבת השנייה, ואז קדושת מצוה הראשונה מסייעת שתהא השבת השנייה ברום מעלתה לעורר הגאולה.

וכמו כן בתפלה, מי יוכל לעמוד להתפלל לפני ה' תפלה נכונה, וכמובאר בשלחן ערוך (או"ח סימן צח) דחסידי ואנשי מעשה היו מתבודדים ומכוונים בתפלתם, עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה וכו' ע"ש. לכן העצה היעוצה, לעמוד בתפלה כפי מדרגתו, ואז מצוה גוררת מצוה, שיתן תפלה זו כח להגדר ממנה תפלה נעלה כראוי וכנכון, שיעשה רושם ואות לטובה. וזהו ואתחנן אל ה' בעת ההוא 'לאמור', שהתפלל תחלה תפלה אחת, והתכלית היתה שיגרוור תפלה זו עוד תפלה, אשר תפלה זו תהא נכונה להתקבל למעלה.

עוד נראה דטמונה זוהר רמז לסדר התפלה, כי באמת כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ומאמת לא תצא הרעות, ומה שנגזר מלמעלה על האדם, גם כאשר לפי ראות העין נראה לרעה, אבל באמת גם רעה זו היא טובת האמיתית. ולולא שנצטוונו על התפלה, היה לו לקבל הכל באהבה, אבל ה' צוה לנו על התפלה בעת צרה, כי כן גזר חכמתו ית"ש, שכח התפלה משנה דברים לטוב הנראה והנגלה. אמנם אם האדם כבר התפלל לה' על צרתו ולא נענה, ומן השמים אין רוצים לשנות דינו, אז הוא צריך לקבל אותה בשמחה כמו שמזמנים לו מן השמים. – וכמה פעמים מרבה האדם בתפלה ימים רבים רצופים, וכאשר לא נענה, יוצא רצון ושוב, ומתערעם על מצבו. אבל המאמין האמיתי הוא שמח בהנהגת בוראו עמו, ואין חילוק אצלו בין תפלה שנתקבלה או לא נתקבלה, אם זהו רצון הבורא, מבטל את רצונו מפני רצון המקום, וה' הטוב בעיניו יעשה.

וכמו כן משה רבינו, שהרבה להתפלל על בניסתו לארץ, וה' אמר לו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, שנטל ממנו כח התפלה על זה, שלא יוסיף להתפלל, כי לא תעבור את הירדן הזה, שאר בני אדם היו יוצאים מזה שבורים ורצוצים ועצבים, לא כן משה רבינו נשאר בשלוות נפשו ושמחתו בה' ואהבתו אליו כמו שהיה מקודם, ולא עשה עליו הדבר ההוא שום שינוי. והראיה על זה, כי הלא אמרו חז"ל (שבת ל:) שאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה של מצוה. ואם היה משה רבינו עצב בשמיעתו 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה', היה צריך להיות אז סילוק שכינה ממנו, ומצינו שנמשך אליו הדיבור גם להלאה, עלה ראש הפסגה וגו', וצו את יהושע וחזקיה ואמצוה וגו'. והרי זה מורה טוהר נפשו של משה רבינו, שעמד בצדקתו ושמחתו באלקיו, גם כאשר הודיעו לו שאין תפלתו נענה.

וכדבר הזה מצינו באברהם אבינו, שנאמר לו בפרשת העקידה, קח נא את בנך את יחידך וגו' והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך (בראשית

כב-ג). ובאמת לא מצינו שאמר לו איזה הר, אלא ראה ענן קשור על ההר (תנחומא כג). וגם להבין מהו גודל הנסיון של העקידה, הלא גם אנשים פשוטים מסרו נפשם על יחוד שמו ית'. וכתב בספר עשרה למאה (דרוש ה) דעיקר הנסיון היה, שעשה אותה אברהם מתוך שמחה וטוב לבב, וההוכחה על זה שעשאו בשמחה, דאילו היה שרוי בעצבות, לא היה יתכן הדיבור אליו אל תשלח ידך אל הנער, דהא אין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה, אלא ודאי שקיים דברי ה' להעלהו לעולה מתוך שמחה. וזהו שאמר לו ה', 'אשר אומר אליך', כלומר כך תעשה את הדבר, שאוכל עוד לדבר עמך, שלא יהיה סילוק שכינה מתוך העצבות ע"כ. – ובטיוול בפרדס (מהדו"ט ו-טו) כתב לפרש בזה, וידבר שלשת אלפים משל (מלכים א ה-יב), דהיינו ששלשה תיבות אלו המתחילים באות אל"ף, 'אשר אומר אליך', היה מדבר למשל לבני אדם, באיזה שמחה צריכין לעבוד את ה' ע"ש.

ועל זה עצמו הפיל משה רבינו תחנה לה', שיוכל לקבל הכל באהבה, שגם אם לא יענהו ה' על תפלתו לא יצא שבור ורצון, אלא יהא שרוי בשמחה וטוב לבב, ולברך על הרעה כשם שמברך על הטובה מתוך שמחת הלב, עד שיוכל ה' לדבר עמו גם להלאה, שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה. וזהו ואתחנן אל ה' בעת ההוא 'לאמור', שהתחנן שישאר במדרגה זו שיוכל עוד ה' לדבר עמו. כי הן אמת שמרבה לבקש רחמים על הדבר, אבל הוא מבטל דעתו ורצונו לרצון ה' בכל אופן, והן אם יקטלני לו איחל (איוב יג-טו), ולא תסור ממנו השראת השכינה גם אם לא יתקבל תפלתו, וישאר תמיד במדרגתו של לאמור, שיוכל ה' לומר לו ולדבר אתו גם להלאה.

וזהו שאמרו חז"ל, שאמר משה לה', אתה אמרת לאברהם קח נא את בנך וגו' והעלהו לעולה. והגם שנתנסה בנסיון עצום, ליטול ממנו בבת עינו ומשאת נפשו, אף על פי כן היה שרוי בשמחה, שהרי היה עליו השראת השכינה גם להלאה, שאמרת לו שוב אל תשלח ידך אל הנער, והחלפת אותו באיל אשר נאחו בסבך בקרניו. כן על דרך הזה הוא תפלתו, ואתחנן אל ה' לאמור, שתוכל גם אתי לדבר להלאה, ואני לוקח השלשת אלפים למשל, שאוכל להגיע למדה זו. וכמו שביארנו במקום אחר, מה שאמרו (אבות ג-ג) עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, ועמד בכולן, היינו שלא יצא מהם שבור ורצון ומדוכא, אלא עמד באיתנו כמו קודם הנסיון. ולמדרגה זו השתדל משה רבינו להגיע, ועל זה התחנן שיוכל לילך בדרכו של אברהם אבינו.

והנה אנו עומדים היום בט"ו באב, שאמרו עליה חז"ל (תענית כו:) שלא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב. וכתב בבני יששכר (תמוז ד-א) בשם הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע, דהיום טוב בישראל הוא, כאשר אין ביניהם קנאה ושנאה ותחרות, ועל דרך שעתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים (שם לא), שאין שם מעלה ומטה ראש וסוף, זה גבוה מזה. והאות ט"ו שבאותיות א"ב, הוא אות ס' שהוא עגול סביב, והוא בחי' מחול, היום טוב הגדול לישראל עכ"ד.

ולעניינו יש לומר, כי אות נון מורה על הנפילה, ואות סמ"ך על הסמיכה, שסומך ה' לכל הנופלים. ובמשך כל השנה יש לכל אדם עליות וירידות ונפילות, אשר אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ובבוא יום חמשה עשר באב מתחילין הארת ימי התשובה, לתקן כל הנפילות של משך ימי השנה, וממנו ולהלאה הם ימי הסמיכה, סומך ה' לכל הנופלים. ולא היה ימים טובים לישראל כט"ו באב, כמו האות ט"ו שבאותיות א"ב, שהוא אות סמ"ך, כאשר זוכים אחר הנפילה לסמיכה מאת ה'. והדרש והפשט עולים יחד בקנה אחד, כי ביום ט"ו באב מתחילין הארת הימים אשר קרוב ה' לכל קוראיו, והוא האות ט"ו שבאותיות א"ב, היינו האות סמ"ך, שסומך ה' לכל הנופלים.

ועיקר התשובה הוא בלימוד התורה בהתמדה, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קידושין ל), והלואי אותי עזבו ותורת שמרו, שהמאור שבה מחזירו למוטב (פתיחת אי"כ ד). ואמרו חז"ל (ברכות ה) גובח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בתורה ע"ש. הרי לנו מעלת התורה שעולה יותר מהקרבת קרבנות לכפרה. ולכן יש להוסיף בתורה מיום ט"ו באב ואילך, וכמאמרם (שם) מכאן ואילך דמוסיף [לילות על הימים ועוסק בתורה] יוסיף [הקב"ה על שנותיו] ע"כ. כי זהו ההתחלה בתשובה, להוסיף באור התורה, ואורייתא מודעת ליה חוביה, לשוב אל ה' בכל לבב, ולקבל על עצמו מחדש עול התורה ומצותיה, עדי נזכה לשנה טובה ומבורכת בביתא בן דוד במהרה דידן.

על הטוב יזכר ידידנו החשובים שהשמחה במעונם שנדבו להוצאת הגליון הזה

הר"ר ישעי' קיש ני"ו לרגל הולדת בנו למזל טוב

הר"ר מנשה יצחק פריינד ני"ו לרגל הכנסת בנו לעול המצות